

Анна Швець
університет Марії Кюрі-Скłodовської
м. Люблін (Польща)

**ДО ПИТАННЯ ПРО КАТЕГОРІЮ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ
ПОЛЯКІВ М. КАМ'ЯНСЬКОГО**

Досліджуючи категорію пам'яті, науковці посилаються на те, що природна мова – це не тільки інструмент для міжособистісного спілкування, але й відображення свідомості спільноти, яка ним послуговується і висловлює специфічний для певної культури шлях інтерпретації світу через призму потреб і переваг людини. Категорії,

які відносяться до комунікативної спільноти, якщо не підпадають під табу, мають багату мовну репрезентацію. Для таких категорій, без сумніву, відноситься пам'ять [5, с. 97].

Під терміном пам'ять розуміємо нашу здатність зберігати і відтворювати у свідомості останні події, людей, речі, місця, побачені або почуті в минулому; легко запам'ятовувати щось; думки про минулі події або людей, яких ми знали у минулому, їх вчинки і т.д. [6, с. 254].

Пам'ять – це здатність живої системи фіксувати факт взаємодії з середовищем (зовнішнім або внутрішнім), зберігати результат цієї взаємодії у формі досвіду і використовувати його в своїй поведінці [3, с. 309]. Пам'ять існує у вигляді процесів запам'ятовування, збереження, відтворення і забування. Мнемонічна спрямованість має різний зміст, яким може бути повнота, точність або тривалість запам'ятовування. У кожному іншому випадку запам'ятовування буде різним. На думку В. Вернера, пам'ять треба розуміти як функцію пізнання, завданням якого є надання сенсу актуальним подіям [4, с. 69, 71].

До сфери вивчення категорії пам'яті увійшли: «комунікативна пам'ять» (яка охоплює спогади трьох-чотирьох поколінь) і «культурна пам'ять» (що поєднує сучасність із давниною) [1, с. 50-59]; пам'ять «м'яка» (індивідуальна, особиста, зафіксована у щоденниках і спогадах) і пам'ять «жорстка» (зафіксована у вигляді різноманітних «місць пам'яті», музейних експозицій, календаря офіційних пам'ятних дат, меморіалів, церемоніалів) [2, с. 46].

Колективна пам'ять поляків м. Кам'янського зберігає історію польської спільноти та окремих родин, що до неї входять, у формі спогадів про переселення поляків на Східну Україну, влаштування їх побуту, стосунки з сусідами, про їх сімейне життя. Спогади про суспільні чи родинні події не існують поза їх зв'язком з історичними подіями в Україні та в Польщі (усна історія). Важливі події відображаються в сімейних архівах у вигляді офіційних документів, листів, фотографій.

Польська громада м. Кам'янського має досить довгу історію, пов'язану з будівництвом підприємства в селі Кам'янському, де історія польської діаспори розпочалася у 1886 р. у зв'язку із перенесенням заводу з Варшави до Кам'янського, яке згодом стає

головним промисловим і культурним центром Катеринославської губернії, [7, с. 44].

Родини поляків Кам'янського мають різні історії, але й на сьогоднішній день, як виявляє опитування, у більшості з них національна самоідентифікація пов'язана із усвідомленням польського походження, причетності до польської культури та традицій, незалежно від мови, якою члени родини спілкуються між собою.

Кожна родина польського походження зберігає сімейні архіви, до яких входять:

- фотографії (сімейні фото, шкільні фотографії дітей, з місця роботи та фотографії, на яких були сфотографовані їхні предки). На деяких фотографіях є підписи, дати, коли було зроблено знімок або коли була підписана фотографія для когось, наприклад, для сестри, брата, дружини);

- офіційні документи (як правило, довідки на арешт поляків, копії свідоцтв про народження, виписки з реєстрів цивільного стану громадян);

- особиста переписка членів родини: телеграми з Польщі, листи (зокрема, листи з Польщі часів війни), презентують історію родини та її приналежність до народу польського.

Сімейний архів, який має кожна родина польського походження, з одного боку – це спосіб збереження родинної пам'яті, а з іншого – джерело знань про родину для наступного покоління.

Тематично тексти історії польського мовлення мешканців м. Кам'янського, як головного компонента колективної пам'яті, діляться на наступні складові:

1. Історія і причини для переселення поляків до Кам'янського:

M'oja prab'abka i prdź'adek przyj'ekali z G'órnego Ść'ł'qskana Donb'as prac'owa'č. P'ózn'ej m'oji r'odźicy m'ešk'ali w Dnieprodzerz'yn'sku, ki'edy šćto b'yło Kam'ensk'oje, ale z'awše my z m'amoj xodź'il'i do košč'olu swent'ego Mikol'aja i j'akoš z'awše m'ów'il'i o P'ol'sce, b'yli p'ol'ski kšć'onžki, 'ale t'akej kul'tury p'ol'skej jęz'yka n'e b'ylo.(SO)

M'ojix pradź'adka r'azem z prab'abčej wysl'aly do Sib'erji, 'oni z tamtoju n'e wruc'il'i. Mój dź'adek r'azem z š'ostroj Sios'annoju ček'l'i. Tak

on'i uratow'ały šeμ od Sib'erji /on'i uč'ekli do m'asta Dneprodz'eržyńska.(ZI)

2. Образ війни як пам'ять про ті часи:

M'oje džadk'owe pžež'yl'i glod'omor, w'ojne μzozt'ały šeμ z rodž'icuw.»(IL)

K'edy pš'yšla radž'ecka wl'adza moj'e go pradž'adka r'azem z j'ego rodž'inoj wygon'ili z d'omu, odj'onli c'alyma j'en tok doošimdziš 'ontyx lat dwadz'ešća dwadz'eš'ontego w'eku j'ego maj'on tek d'oby wžondž'en'e kolcozu.

M'ojix pradž'adka r'azem z prab'abčej wysl'aly do Sib'erji, 'oni z tam toμ n'e wruč'il'i. Mój dž'adek r'azemz š'ostroj Sios'annoj učekli. Tak on'i uratow'ały šeμ od Sib'erji /on'i uč'ekli do m'asta Dneprodz'eržyńska.(ZI)

B'yla w'ojna, m'ama zabr'alamn'edo š'ostrywsel'o. B'lylo m'alo l'at / m'alam / m'alo co pam''entam, ale b'ardzo d'obže pam''entam jak l'ato ja z m'amov / m'ama / 'albo n'e wi'em kto šli do kost'ola po t'akoμ mal''en'kov st''ežka / zob''edlyx str'on/ zdwux stronb'lylo ž'lyto / juž tak'e wys'oke. Mn'e tas'e zdaw'aloiw ž'yt'e kw''atočki n'eb'eski / n'awet n'e n'eb''eski // s'in'e, i t'ak'e p'enkne / t'ak' ep'enkne. xt''alam w'yrwač / b'lylo šk'oda / žal'.'. (KM)

3. Походження родини:

Mam p'olske pochodžen'e. Xce opow'edzič o swo'im p'olskim pochodzeņu. Mój r'odzaj pojedna nazw'izka D'edk'owski, Kałwat'inski, Bobr'owsk'e. J'estem pšedstawič'elem nazw'iska Didk'owskix. M'oja prab'abča ma na im'a Vicent'ina. Ona urodž'ila się w P'olsce, ale niewi'em w kt'urym m'ašče. 'Ona ma nazw'isko D'adk'owskaja. Mój r'odzaj ma pochodž'en'e z p'olskix šl'axtičej. Mój pradž'adek ma na imeμ Jan. On ur'odžil šeμ w P'olsce, 'al'e n'e wiem w kt'órym miašče i juž wšytki kt'óry mogli by powiedzič o tym juž nie mam w ž'ywyx.

Muj pradž'adžek maμ nazw'isko D'edk'owskijon w džeč'instw'e byv u služ'eni y kš'onza. Ono tš'ymaμ wykstałčen'e, znaw p'arejenz'ykuw, graw naš uščem uz'yčnyx instrum'entaw: org'any, klaw'isi, fizgarm'onja, fl'etn'a. On byv r'egentem w košč'ol'e.(ZI)

4. Костел як один з головних факторів приналежності до польського народу:

A k'edy juž adkr'yl ijuž k'ost'ol stal prac'owač to ja p'ošlam do kost'ola, al'e tam ros'yjski j'enzyk. Nu był Pan M'artyn – kšonž // ja zwruč'ilam do n''ego / ž'eby xoč kšonž'ečku j'akus' dal. Ja m'ušeμ učyč

pad'ežy. On dal, porozm'aw'al ze mnoŹ / b'ardzo d'obry čl'ow'ek kšonž M'artyn i ja xod'ilam do kost'ola, al'e n'e slyš'alam ja n'igd'e po l'sk'ogo / n'igd'e. A p'otem nas juž stalo organis'acija / n'ew'em jak to po p'ol'sku // Spul'n'ota p'ol'ska.(KM)

5. Зв'язки з Польщею (листи, фотографії):

Ja otšym'alam list'a i zrob'ilam metr'yku / list'a i metr'yku/ Nar'ažejam ž juž dr'ugu. P'otem pšes rok dwa ja otšym'alam l'ista od' ojca. Zn'alez' ojt'ec mn'e i nap'isał l'ista ž'eby ja pšyj'exala. Ja n'e m'al'am šeošemn'asty lat. Wl'asn'e n'e m'ožla poj'exač, bo ja še s'euč'ylamw šk'ole. A p'otem tak zakren'tilo ž'yče že n'e xt'ala ani p'isač, dzw'onič, xt'alam šeŹ učyč, tš'eba b'lylo otš'ymat' oswidč'en'e. Nu pš'ešlo ile l'at, alez'ojcem t'ylkol ist'y nu // n'e w'em co n'awet rozmaw'ač. Tak pr'endko šedlčas, žeošemd'ešont p'onty rok ja otšym'alam teleg'r'amu že 'ojca juž n'ema. 'Ojt'ecz'm'arv. (KM)

M'ama // Zdj'ent'e mlod'osti m'amy /ot'utona / to Gr'odno / atut ja mal'utka u m'amy na r'en'kax / n'e m'ec r'obil zdj'enča.(KM)

6. Знання польської мови:

Pam'atam co w džečinstwe moja mama była mojim p'eršym naučyčelem jenzyka pol'sk'ego. P'erše učyla šeŹ / naučyla šeŹ spewać gimn pol'ski narodowy «Iše Polska n'e zgin'ela». Takož pam'atam n'ektury słowa: k'elišek, karafka, čtery, pol'ak // iše n'ektyru wže tak n'e pam'atam хоča wže znam Gimn cały / mogu sp'ewać i xčalabym i moji džeči dobže rozmow'alana pol'skij mowi / žeby znaly / gdže m'eškali našy pšudki / kul'tyry tego kraju gdže on'e m'eškalii bardzo dobže znali jenzyk swojeji prarodžiny.(TB)

6. Розповіді й інтерпретація інформантами творів польської літератури:

Bondž z s'ercapozdrawi'ona,

Ojč'y'stap'olskam'owa,

//

Ty ž n'ašatw'e'rdza, t'arča,

Op'eka i obr'ona,

Ojcz'y'stap'ol'skam'owa,

Bondž z s'ercapozdraw''ona.(IL)

«Umowi'lam šeŹ z n'oŹmad'ew'ontoŹ,

Na d'ewi'ontoŹ tak jakdis'.

*I bendž'emy šasl'iwi, wes'eli,
A pš'ujdep'ulnoc i nasrozdž'eli (DP)*

У розповідях інформантів містяться спогади про минуле. Кожен інформант розповідає історію свого життя і своєї родини. Інформанти старшого покоління розповідають іноді фрагменти з життя своїх батьків, бабусь і дідусів, які зберегла їх пам'ять. У родинній пам'яті часом зберігаються вірші, тексти пісень, які переказують з покоління в покоління.

Всі інформанти сприймають історію досвіду минулого як підтвердження походження родини і належності до польського народу.

Пам'ять як історія та свідчення про неї поляків Кам'янського є історією спільноти та окремих родин, яка постає у вигляді індивідуальних спогадів, виголошених безпосередніми свідками подій або їх нащадками, а також у формі документів з родинних архівів, що містять фотографії, офіційні документи, а також листування членів родини.

Вищезазначені документи часто виступають як доказ правдивості виголошеної інформації про події минулого, а також свідчать про значимість цієї пам'яті і збереження свідчень минулого в поколіннях нащадків поляків Кам'янського.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ассман Я. Культурная пам'ять: Письмо, пам'ять о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман / Пер. с нем. М.М. Сокольский. – М.: Языки славянской культуры, 2004.

2. Эткінд А. Столетня революция юбилей начала и начало конца / А. Эткінд // Отечественные записки. – 2004. – №5. – С.46.

3. Варій М. Загальна психологія: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Варій. – 3-тє вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009.

4. Wemer W. Czy historia ma przyszłość? Problemowy zarys odpowiedzi Wiktor Wemer // Czy przeszłość powinna być inna? Studia z teorii i historii historiografii / Pod redakcją Macieja Bugajewskiego. – Poznań: Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2008.

5. Pajdzińska A. Polszczyzna o pamięci, Pamięć jako kategoria rzeczywistości kulturowej, w cyklu: Tradycja dla współczesności. Ciągłość i zmiana, T. 6, podred. J. Adamowskiego, M. Wójcickiej, Lublin 2012.

6. Pajdzińska A., Pamięć jako wartość // Człowiek wobec wyzwań współczesności. Upadek wartości czy walka o wartości? /Pod redakcją J. Mazura, A. Malyski, K. Sobstyl, Lublin 2007.

7. Слоневский О., Жизнь. Смерть. Воскресенье, Дніпропетровськ 2002.